

رسانه‌های جمعی در آسیای میانه و قفقاز

مسعود کوهستانی نژاد

• در حال حاضر، در آذربایجان ۳۰ نوع روزنامه منتشر می‌شود که قسمت عمده آن به زبان آذری است.

در این کشور، روزنامه‌ها و مجلات به زبان آذری و روسی و ارمنی چاپ و منتشر می‌شوند.^(۲) اولین نشریه مستقل آذربایجانی برزگر نام داشت که از سال ۱۸۷۵ تا ۱۸۷۷ در باکو منتشر می‌شد. از مهمترین جرایدی که تا قبل از انقلاب اکتبر شوروی در آذربایجان چاپ می‌شد، می‌توان از: حیات، ارشاد، اقبال، تکامل، رفیق نام برد.

در حال حاضر، در آذربایجان ۳۰ نوع روزنامه منتشر می‌شود که قسمت عمده آن به زبان آذری است. از جمله این روزنامه‌ها، کارگران باکو، جوانان آذربایجان، معلم آذربایجانی، ادبیات و هنر، پیشگام آذربایجانی هستند. همچنین انواع مجله و نشریه ادواری نیز در این کشور انتشار می‌یابد که مهمترین آنها عبارتند از: آذربایجان، زنان، علوم و زندگانی، ستاره.

تعداد روزنامه‌ها و مجلات منتشر شده در جمهوری آذربایجان با تیراژ سالیانه آنها، عبارت است از: (۳)

تعداد عناوین	۹۱	۶۲۲	۱۰۲۳	۸۴۳
--------------	----	-----	------	-----

ازبکستان

برنامه‌های رادیو و تلویزیون ازبکستان به زبان ازبکی و روسی و قزاقی پخش می‌شود. علاوه بر آن، رادیوی این کشور در ساعاتی از شبانه روز، برنامه‌هایی به زبانهای تاجیک، اُیغور، قراقالپاق، انگلیسی، فارسی، عربی، هندی، اردو نیز دارد.^(۴) تلویزیون ازبکستان نیز ظاهراً می‌باید همانند دیگر کشورهای مسلمان آسیای میانه، علاوه بر داشتن یک کانال تلویزیونی به زبان ازبکی، یک یا دو کانال از برنامه‌های تلویزیون مسکو را نیز تقویت کند.

روزنامه‌های منتشر شده در ازبکستان به زبان ازبکی، روسی، یونانی، تاجیکی، تاتاری است. نخستین روزنامه ازبکی زبان در سال ۱۸۷۰ میلادی به صورت ضمیمه‌ای به همراه روزنامه روسی زبان اخبار ترکستان چاپ شد. این روزنامه در سال ۱۸۸۳ م با نام اخبار ولایت ترکستان به صورت نشریه مستقلی درآمد. تا قبل از سال ۱۹۱۸ م، روزنامه‌هایی نظیر آینه، خورشید، صدای ترکستان، توران، الف ترکستان، بخاری شریف به زبان ازبکی چاپ می‌شدند. در این سال، نخستین روزنامه مارکسیستی به نام کمونیست در ازبکستان منتشر شد. از جمله جراید کنونی این کشور، می‌توان از: مدنیت ازبکستان، ستاره شرق، گلستان، زنان و دختران ازبکستان نام برد.^(۵)

تعداد و تیراژ سالیانه روزنامه‌ها و مجلات منتشر شده در جمهوری ازبکستان، بدین قرار است: (۶)

تعداد عناوین	۳۷	۶۸۷	۱۰۰۵	۱۰۵۸
--------------	----	-----	------	------

تاجیکستان

برنامه‌های رادیو و تلویزیون تاجیکستان به زبان تاجیکی و روسی و ازبکی پخش می‌شود. تلویزیون تاجیکستان دارای یک کانال به

پس از فروپاشی کشور اتحاد جماهیری شوروی، شاهد پیدایش کشورهای مستقل جدیدی در قلمرو شوروی سابق بودیم. وضعیت جدید سیاسی و اجتماعی و فرهنگی، لزوم آشنایی هرچه بیشتر با مسایل گوناگون کشورهای تازه استقلال یافته را ایجاب می‌کند. از جمله این مسایل و موضوعات، وضعیت رسانه‌های گروهی این کشورهاست، که آشنایی با آن برای شناخت وضعیت سیاسی، اجتماعی، فرهنگی آن کشورها اهمیت بسیار دارد. ولی دست یافتن به این مهم، با توجه به دسترسی نداشتن به اطلاعات جدید، بسیار مشکل است. به طور کلی، منابع و کتابهایی که در خصوص وضعیت این کشورها در دسترس است، همگی مربوط به زمان قبل از پیدایش آنها در سال ۱۹۹۰ م (۱۳۶۹ شمسی) و در مورد اتحاد جماهیری شوروی است، و اطلاعات موجود در همین کتابها و منابع نیز به دلیل عدم توجه نویسندگان آن به وضعیت مناطقی که هم‌اکنون کشورهای مستقل محسوب می‌شوند، بسیار اندک و بدون دقت لازم هستند. به هر حال، برای آشنایی خوانندگان با وسایل ارتباط جمعی کشورهای مسلمان آسیای میانه و قفقاز، گذری کوتاه و مختصر بر وضعیت رادیو و تلویزیون و مطبوعات این کشورها خواهیم داشت. در این نوشته کوتاه که در واقع مدخل ابتدایی برای آشنایی با رسانه‌های کشورهای مسلمان آسیای میانه و قفقاز است، اطلاعات موجود در لابه‌لای منابع و کتابهای در دسترس، گردآوری شده است.

با امید آنکه بتوان در آینده نزدیک اطلاعات دقیق و دست‌اولی از وضعیت رسانه‌های همگانی کشورهای مسلمان تازه استقلال یافته آسیای میانه و قفقاز ارائه کرد، مروری خواهیم داشت بر وضعیت این رسانه‌ها.

آذربایجان

جمهوری آذربایجان دارای یک فرستنده تلویزیونی و یک فرستنده رادیویی است. رادیو باکو همه‌روزه برنامه‌هایی به زبان آذری، روسی، ارمنی، فارسی، ترکی، عربی پخش می‌کند. تلویزیون باکو چهار کانال دارد که علاوه بر برنامه‌های مربوط به جمهوری آذربایجان، برنامه‌های کانال یک و دو سراسری تلویزیون مسکو و یک کانال از تلویزیون آمریکا را تقویت و پخش می‌کند.^(۱)

زبان تاجیکی است. علاوه بر آن، دو کانال تلویزیونی مسکو را نیز تقویت می کند.

روزنامه ها در این کشور به زبان تاجیک، روس و ازبک چاپ و منتشر می شوند. نخستین روزنامه تاجیک زبان، در مارس ۱۹۲۵ م با نام عید تاجیک منتشر شد، که از سال ۱۹۵۵ به بعد به نام تاجیکستان شوروی تغییر یافت. سایر نشریات منتشر شده به زبان تاجیک، عبارتند از: اتحادیه جوانان تاجیک، تاجیک پیشگام، آموزش و فرهنگ، شعله انقلاب، تاجیکستان کمونیست، مکتب شوروی، صدای شرق، زنان تاجیکستان، جمهوری.^(۷)

تعداد روزنامه ها و مجلات منتشر شده در جمهوری تاجیکستان، با تیراژ سالیانه آنها در سالهای مختلف، عبارتند از:^(۸)

تعداد عناوین	۴۳	۳۰۰	۳۳۰	۳۰۶
--------------	----	-----	-----	-----

ترکمنستان

برنامه های رادیو و تلویزیون ترکمنستان به زبان ترکمنی و روسی است. تلویزیون ترکمنستان دارای یک کانال دولتی است که برنامه های آن به زبان ترکمنی است. به علاوه، برنامه های دو کانال تلویزیونی مسکو و یک کانال تلویزیونی آمریکا را نیز تقویت و پخش می کند. جراید این کشور به زبان ترکمنی و روسی چاپ می شوند. نخستین روزنامه ترکمن زبان، ترکمنیانام داشت که آغاز انتشار آن از سال ۱۹۲۰ م است. از جراید دیگر این کشور می توان از: زن ترکمن، ادبیات نام برد.^(۹) در مجموع، در حال حاضر ۱۰ روزنامه و مجله مختلف در ترکمنستان چاپ و منتشر می شود.^(۱۰)

تعداد روزنامه ها، مجلات و سایر نشریات منتشر شده در جمهوری ترکمنستان همراه با تیراژ سالیانه آنها، عبارت است از:^(۱۱)

تعداد عناوین	—	۲۸۰	۳۵۲	۲۸۲
--------------	---	-----	-----	-----

قزاقستان

برنامه های رادیو و تلویزیون قزاقستان به زبانهای قزاق، روسی، ازبک، اویغوری، آلمانی، کره ای پخش می شود.^(۱۲) تلویزیون این کشور دارای ۵ کانال است، که یک کانال آن مربوط به دولت قزاقستان، ۳ کانال مربوط به تلویزیون مسکو و یک کانال آن هم مخصوص برنامه های تلویزیونی آمریکاست.^(۱۳)

نخستین جریده قزاق زبان، روزنامه ولایت ترکستان نام داشت که بین سالهای ۱۸۷۱ تا ۱۸۸۳ در تاشکند به صورت ضمیمه روزنامه روسی زبان اخبار ترکستان منتشر شد. این ضمیمه که در ابتدا به زبان ازبکی چاپ می شد، از سال ۱۸۷۰ به بعد هر دو ماه یک بار به زبان قزاق منتشر گردید. جریده ولایت استپ به زبان قزاقی در سالهای ۱۸۸۸/۱۹۰۲ به صورت ضمیمه روزنامه استپ قرقیز منتشر می شد. نخستین جریده مستقل قزاق زبان، قزاق نام داشت که در سال ۱۹۰۷ منتشر شد. اولین روزنامه قزاق زبان پس از انقلاب اکتبر شوروی، راه

حقیقت نام داشت. از جمله جراید فعلی قزاقستان، می توان از: ادبیات قزاق، قزاقستان سوسیالیست، زن قزاقستان، مکتب قزاقستان، ستاره، مدنیت، حیات، وطن پدرانمان (به خط عربی و اویغوری) نام برد.^(۱۴)

تعداد روزنامه ها، مجلات و سایر نشریات منتشر شده در جمهوری قزاقستان همراه با تیراژ سالیانه آنها، عبارت است از:^(۱۵)

تعداد عناوین	۴۰	۳۸۷	۵۷۲	۷۲۰
--------------	----	-----	-----	-----

قرقیزستان

برنامه های رادیو و تلویزیون قرقیزستان به زبانهای قرقیزی، روسی، آلمانی، دونگنی پخش می شود. همانند جمهوریهای دیگر آسیای میانه، تلویزیون این کشور نیز از برنامه های تلویزیون مسکو استفاده می کند.

در این کشور، جراید به زبان قرقیزی و روسی و دونگنی چاپ و منتشر می شوند. نخستین روزنامه قرقیز زبان، کوهستانهای آزاد نام داشت که در سال ۱۹۲۴ در تاشکند انتشار یافت. از جمله روزنامه ها و جراید کنونی قرقیزستان، می توان از: قوقیزیا، قوقیز روح، معلم، مدنیت قرقیزستان، بهداشت، زنان قرقیز نام برد.^(۱۶)

تعداد روزنامه ها، مجلات و جراید منتشر شده در قرقیزستان با تیراژ سالیانه آنها، به این شرح است:^(۱۷)

تعداد عناوین	—	۱۷۷	۴۲۲	۴۶۷
--------------	---	-----	-----	-----

• پانوشتها

۱. به نقل از گزارشهای شفاهی مسافرانی که در سال ۱۳۷۰ به آذربایجان رفته اند.
۲. اقوام مسلمان اتحاد شوروی، شیرین آکینر، ترجمه علی خزامی فر، مشهد، انتشارات معاونت فرهنگی آستان قدس رضوی، ۱۳۶۶، ص ۱۴۷.
۳. همان کتاب، ص ۱۴۸.
۴. ملیتهای آسیای میانه، حبیب اله ابوالحسن شیرازی، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی، ۱۳۷۰، ص ۷۷.
۵. همان کتاب، همان صفحه.
۶. اقوام مسلمان اتحاد شوروی، ص ۳۴۵.
۷. ملیتهای آسیای میانه، ص ۸۸ و ۸۹.
۸. اقوام مسلمان اتحاد شوروی، ص ۳۷۹.
۹. ملیتهای آسیای میانه، ص ۹۸ و ۹۹.
۱۰. به نقل از گزارشهای شفاهی مسافرانی که در سال ۱۳۷۰ به ترکمنستان رفته اند.
۱۱. اقوام مسلمان اتحاد شوروی، ص ۳۹۴.
۱۲. ملیتهای آسیای میانه، ص ۱۱۸.
۱۳. به نقل از گزارشهای شفاهی مسافرانی که در سال ۱۳۷۰ به قزاقستان رفته اند.
۱۴. ملیتهای آسیای میانه، ص ۱۱۸ و ۱۱۹.
۱۵. اقوام مسلمان اتحاد شوروی، ص ۳۶۵.
۱۶. ملیتهای آسیای میانه، ص ۱۰۷.
۱۷. اقوام مسلمان اتحاد شوروی، ص ۴۰۹.